

ТВОРИ МИКОЛИ ЛИСЕНКА У ВИКОНАВСЬКІЙ ТА ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

У статті розглядається місце і роль фортепіанної творчості Миколи Лисенка, функціонування його музики у сучасному культурному просторі України. Зокрема, підхід Марії Крушельницької до інтерпретації творів композитора, особливості її виконавського прочитання. Висвітлюються її погляди на творчість Миколи Лисенка.

Ключові слова: *українська фортепіанна музика, Микола Лисенко, фортепіанне виконавство, педагогіка, Марія Крушельницька, інтерпретація.*

Вивчення української музичної культури є одним з пріоритетних напрямків сучасного музикознавства. Микола Лисенко – одна з найвидатніших постатей в історії української музики, з ним пов'язаний класичний період її розвитку. Дослідження в різних ракурсах його творчої спадщини займає вагомe місце у діяльності сучасних музикознавців. Проте, фортепіанна музика композитора вивчена ще не достатньо. З цього питання немає жодної капітальної узагальнюючої праці. Зокрема, такої де б висвітлювалися питання інтерпретації. Марія Крушельницька є однією з найвизначніших постатей української піаністики. В її діяльності ключове місце займає українська музика, тому дуже цікаво дослідити місце музики Миколи Лисенка в її виконавській та педагогічній діяльності. Кожен період вносить свої корективи у прочитання нотних текстів, що вже стали класичними. Так само, музика Миколи Лисенка здобуває все нові інтерпретації і активно функціонує у сучасному культурному просторі України. Кожне виконавське прочитання фортепіанних творів Миколи Лисенка є неповторним і надзвичайно цікавим. Цим підтверджується актуальність обраної теми.

Мета цієї публікації полягає у виявленні особливостей виконавських засад та підходу Марії Крушельницької, визначної української піаністки до фортепіанної музики Миколи Лисенка.

Українська фортепіанна музика зайняла центральне місце у творчій та педагогічній діяльності видатної піаністки, народної артистки України, професора Львівської національної музичної академії ім.

М. Лисенка Марії Крушельницької, ювілей якої святкує музична громадськість нашого міста та всієї України. Починаючи вже від перших концертних виступів вона активно включає твори українських композиторів до своїх програм. За словами піаністки¹, це зумовлено тим, що вона з дитинства була в такій атмосфері, де завжди гралося щось українське, у тому руслі вона перебувала з самого початку своєї виконавської діяльності. Починаючи зі школи, де її викладачка Олександра П'ясецька-Процишин завжди давала учениці твори українських композиторів, і продовжуючи в Московській консерваторії, де навчалася у професора Генріха Нейгауза. Він завжди пропонував їй пограти щось з доробку вітчизняних композиторів. Спочатку це були поодинокі твори, поряд із зарубіжною класикою, а згодом вона почала готувати монографічні програми. Марія Тарасівна включала їх до свого навчального репертуару та неодноразово виносила на концертну естраду. Це прагнення пропагувати національну музичну спадщину стало провідною рисою її діяльності. Українську музику піаністка виконувала завжди з величезною радістю та любов'ю. У її репертуарі численні твори таких композиторів як Лев Ревуцький, Віктор Косенко, Нестор Нижанківський, Станіслав Людкевич, Василь Барвінський, Анатолій Кос-Анатольський, зокрема і твори Миколи Лисенка, музика якого займає особливе місце у її творчій діяльності.

Цей інтерес до української музики став магістральним напрямом її діяльності в Україні. Вона багато концертує, включаючи до своїх програм твори вітчизняних авторів.

У 1962 Марія Тарасівна взяла участь у першому Республіканському конкурсі піаністів-виконавців імені Миколи Лисенка та стала володаркою другої премії. Тоді вона виконувала Другу рапсодію на українські народні теми «Думка-Шумка» та програмну п'єсу ліричного змісту «Журба»². Цю мініатюру Марія Тарасівна сприймає як фантастичну музику, неймовірно глибоку. За її словами, цей твір треба дуже добре відчувати, щоб донести до слухачів весь сенс змісту музики. Її виконання п'єси вирізняється з першого ж звуку

¹ Тут і надалі інформація отримана під час спілкування автора статті з піаністкою. Стилистику мовлення збережена.

² Запис цього виконання зберігається в меморіальному будинку-музеї імені М. В. Лисенка в м. Києві.

глибоким проникненням в музику композитора, драматизмом, душевністю та надзвичайною виразністю. Особливостями її гри є тонке нюансування, володіння звуковою майстерністю, благородний звук та посилена увага до мелодії. Щодо розгорнутої рапсодії «Думка-Шумка», то піаністка надзвичайно майстерно виконує цей твір. Її гра передає колорит національного духу, засоби, якими вона керується цілком підходять до даної композиції. «...вона переконливо відтворює інтонаційний прообраз кобзарської гри...» [4, с. 505]. Піаністичні прийоми асоціюються саме з думою, з ударним звуковидобуванням кобзаря, «її манера дуже експресивна, а звучання дещо твердувате – зорієнтоване на речитацію народного співця й ударний тон його кобзи» [4, с. 505]. У цьому виконанні можна відчувати індивідуальні риси її натури.

У її репертуарі також такі твори композитора, як Пісня без слів, Гавот, Колискова, Пісня кохання, Рондо, Баркарола «Пливе човен води повен», «Мрія на солодкім меду» та багато ін.

Грі Марії Крушельницької властиві риси, на які рецензенти звертали увагу на концертах, де звучали зокрема твори М. Лисенка. Це відсутність афектації, особлива теплота звука, увага до мелодії, м'якість туше, задушевність та щирість музичного висловлювання.

Характеризуючи індивідуальний стиль цієї піаністки, Наталія Кашкадамова пише: «Симфонічність, масштабність і драматизм – визначальні риси творчого стилю Марії Крушельницької, який в цілому, і за репертуарними уподобаннями, і за виразовими засобами належить до пізньоромантичної сфери... Крушельницька – артистка емоційного типу. Індивідуальні властивості її виконання відчутні, передовсім, в мелодійній вимові: активна і щира, небайдужа інтонація. Її звукова палітра багата і різноманітна» [5, с. 191–193].

Навесні 1963 року у Львові було створено «Клуб творчої молоді». Членами його стали молоді митці різних професій, серед яких була і Марія Крушельницька, яку згодом обрали співголовою музичної секції. Марії Тарасівні неодноразово доводилось виступати в концертних заходах Клубу, до яких вона ставилася надзвичайно серйозно. У вересні того ж року у клубі відбувся вечір, присвячений Лесі Українці. Марія Тарасівна на сцені Будинку актора виконала «Елегію» М. Лисенка. За словами Олександра Зелінського, цей твір звучав досконало [3, с. 108].

У 1992 році Марія Тарасівна виконала монографічний концерт у великому залі Львівської національної музичної академії присвячений Миколі Лисенку. Концерт прозвучав в одному відділі, в якому піаністка виконала такі твори: Колискова, Пісня без слів e-moll, Гавот, Рондо В-dur, Друга рапсодія «Думка-Шумка», Баркарола «Пливе човен води повен» та ін.

З виконуваних Марією Тарасівною творів Лисенка улюбленими є Пісня без слів e-moll та Мрія «На солодкім меду». Про звучання цього твору в одному з останніх виступів піаністки досі зберігаються спогади слухачів. Виконання, яке визначалось особливою щирістю, сповідальністю, глибоким ліризмом і до сьогодні зберігається у пам'яті тих, кому пощастило бути на виступі видатної піаністки.

Краще уявлення про виконання творів Миколи Лисенка Марією Тарасівною допомагають спогади очевидців, які бували на концертних виступах піаністки. Серед них, спогади українського мистецтвознавця Володимира Овсійчука, якому пощастило потрапити на один з концертів у консерваторії, де, ще будучи випускницею, молода піаністка виконувала твори Миколи Лисенка, «...здавалось так мені відомі з сірих виконань і такими сірими залишились у пам'яті, і тепер я готовився так провести концерт» [10, с. 145]. Проте, Марія Тарасівна перевершила всі побоювання молодого митця, з самого виходу на сцену, постать піаністки зачарувала не тільки його, але й весь зал слухачів. «Вся в собі зосереджена, рішуче підійшла до фортепіано, ледве встигла усміхнутись, глянувши в зал, – сіла перед чорним чудовиськом, здавалось, насторожений інструмент притих... і покоровився її волі... і каскад звуків заповнив простір залу, по суті лавина глибоких, пристрасних почуттів, то хвилююче погрозливих і благальних, то ніжно задушевних, що входили без вагання й переповняли душу» [10, с. 145–146]. Найбільш запам'яталось Володимиру Овсійчуку виконання «Баркароли» Лисенка. Це була баркарола «Пливе човен води повен». За його словами, у ній звучала Україна своєю пісенністю, чарівною мелодикою, манила простір степів, обгортаючи атмосферою рідної країни. «Я подумав, чи цей твір вдалось би так відтворити іноземному виконавцеві, не знаючи України, її історії та культури, та навіть геніальному Ріхтеру або будь-кому з великих, що концертували в нашому місті? Досить сумнівно» [10, с. 146]. За словами Овсійчука, це було щось глибоке, величне і робило тебе співучасником того мелодійного дійства,

торкаючись патріотичних почуттів. Це виконання надовго залишилось у пам'яті Овсійчука та допомогло зрозуміти сенс творчості композитора. На його думку, мужній і владний характер Марії Крушельницької накладав свій вольовий відбиток на музику Лисенка. Марія Тарасівна відкрила всю красу музики, та допомогла по новому зрозуміти твори Лисенка [10, с. 147].

Колишній студент Марії Тарасівни – нині професор фортепіанного факультету ЛНМА ім. М. Лисенка, проректор з навчальної роботи Мирон Кушнір писав, що у виконавській сфері піаністки поєднуються драматизм, героїка, романтична вибуховість та благородна стриманість і виваженість, що сполучуються із сердечністю ліричних висловлювань. Ця риса особливо вражає при виконанні творів українських композиторів, зокрема Миколи Лисенка. «Напрочуд легко й природно передає піаністка колорит української мелодики, її пульс і «дихання»» [6, с. 130–131]. Прикладом цього Мирон Кушнір ставить рапсодію «Думку-шумку» Лисенка. Він зазначає, що піаністка вільно відчувається при інтерпретації творів як великої, так і малої форм.

Свої принципи щодо виконання українського репертуару Марія Тарасівна сформулювала в такий спосіб: «Беручись за твори Миколи Лисенка, так як за твори інших українських композиторів треба відчувати ту українськість, бо інакше виконання «не піде». Ми маємо приклад, запис німецьким піаністом твори В. Барвінського, але щиро кажучи це не те. Можливо ми теж не вміємо грати твори В. А. Моцарта так, як їх виконував П. Бадуря-Скода. Я вважаю, що кожна музика має дуже виразні свої національні риси, і якісь національні риси є більш загальнолюдські, як наприклад, для нас стала класика (Й. Гайдн, В. А. Моцарт, Л. В. Бетовен), яка є звична для нас, а от українська музика викликає особливі проблеми. Вона є дуже поетична, що не завжди всім зрозуміло, і вона є «говоряча». Українську музику просто грати не можна, вона тоді втрачає абсолютно повний сенс». Отже, як і в будь-якому творі мистецтва виконавцю важливо осягнути сутність національного стилю, який тісно пов'язаний з ментальністю народу.

Завдяки Марії Крушельницькій по особливому стала сприйматися і виконуватися українська фортепіанна музика. Своїми численними виступами та звукозаписами вона пробудила інтерес пуб-

ліки та виконавців до чудових творів Миколи Лисенка та багатьох інших українських композиторів.

Педагогічна діяльність Марії Тарасівни почалась з 1960 р. у Львівській консерваторії. З перших кроків на ниві викладання фортепіано вона приділяла особливу увагу творам національної музичної спадщини. Ця ідея служіння рідній культурі супроводжує її протягом всього життя, реалізуючись не лише у виконавстві, але й у педагогії. Варто зазначити, що Марія Крушельницька була ініціатором створення нової програми для фортепіанного факультету Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, до якої було введено в репертуар I курсу блок творів українських композиторів, серед яких обов'язковим став один з творів М. Лисенка.

Глибокого проникнення в особливості національної музичної спадщини, зокрема в композиції Лисенка вона вимагає і від своїх студентів. До їхнього репертуару Марія Тарасівна найчастіше включає мініатюри композитора, такі як «Пісня без слів», «Пливе човен», «Пісня кохання» та ін. Щодо творів великої форми, то не всі її студенти мали можливість їх виконувати. Наприклад, Другу Рапсодію вона ще ніколи не давала своїм студентам, бо боїться занадто нав'язати власну думку, «...бо ті твори, що я граю, я інакше не можу сприйняти, я хочу нав'язати студенту свою інтерпретацію, але в цьому є певна небезпека. На деяких творах я все-таки переконую студента на своє розуміння, а рапсодія – це такий твір, який потрібно дуже добре чути, – тоді можна його вчити». Цікавий випадок був, коли ще юний піаніст Олександр Козаренко одного разу прийшов з рапсодією на консультацію до Марії Тарасівни. Він готував цей твір на конкурс ім. М. Лисенка у 1984 р. і проходив його зі своїм професором Всеволодом Воробйовим у Києві. «Він мені показав, як можна в Шумці три рази по різному зіграти початкову інтонацію і мордент, мені це так сподобалося, що я дотепер граю три рази по іншому. А Марія Тарасівна не приймала цього, вона не могла змиритися з тим, що я весь час граю по різному». Тут виразно можна побачити принципи, непохитні та індивідуальні погляди Марії Крушельницької на фортепіанну творчість Миколи Лисенка.

Взагалі, Марія Тарасівна прийшла до парадоксального висновку, що навчити не можна, студент повинен сам відчувати. Потрібно лише закласти основні засади, певну базу, положення, які є обов'язковими, а індивідуальність сама повинна знайти що сказати і як донести.

Отже, Марія Тарасівна подає музику Лисенка крізь призму романтичного світобачення. В її трактуванні твори композитора, особливо мініатюри, набувають особливої широти, сердечності, теплоти, зумовленої впливами національної ментальності, як кордоцентризм. Навіть віртуозні композиції позбавлені поверхового блиску та пафосу, всі прочитання Лисенкових текстів цією піаністкою вирізняються глибокою змістовністю, шляхетністю емоцій. Очевидно, цього вона вимагає і від своїх студентів, які гідно продовжують і розвивають традиції та принципи її виконання, керуючись настановами свого професора.

Література

1. Архімович Л. Б. М. Лисенко. Життя і творчість, – Вид. 3 доп. і перероб. Л. Архімович, М. Гордійчук. – К.: Муз. Україна, 1992. – 252 с.
2. Блажкевич Г. Й. Правда і міфи про львівських піаністів – основоположників фортепіанної школи / Галина Блажкевич, Тереса Старух. – Львів: Сполом, 2002. – 226 с.
3. Зелінський О. Карпатська мандрівка / О. Зелінський // *Credo*. Про життя і творчість Марії Крушельницької. До 75-річчя з дня народження / Ред. упор. І. Чупашко. – Львів: ЛНМА ім. М. Лисенка, 2009. – С. 101–108.
4. Кашкадамова Н. Б. Історія фортеп'янного мистецтва XIX сторіччя / Н. Кашкадамова. – Тернопіль: АСТОН, 2006. – 608 с.
5. Кашкадамова Н. Б. Фортеп'янне мистецтво у Львові. Статті. Рецензії. Матеріали / Н. Кашкадамова. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 400 с.
6. Кушнір М. Дочка «розстріляного відродження» / М. Кушнір // *Credo*. Про життя і творчість Марії Крушельницької. До 75-річчя з дня народження / Ред. упор. І. Чупашко. – Львів: ЛНМА ім. М. Лисенка, 2009. – С. 128–132.
7. Лабанців-Попко З. Сто піаністів Галичини / Зіновія Лабанців-Попко. – Львів: НТШ, 2008. – 223 с.
8. Лисенко М. В. Листи / упоряд. О. Лисенко. – К.: Мистецтво, 1964. – 533 с.
9. Митці України / За ред. Кудрицького. – К.: Українська Енциклопедія, 1992. – 846 с.
10. Овсійчук В. «Баркарола» Миколи Лисенка / В. Овсійчук // *Credo*. Про життя і творчість Марії Крушельницької. До 75-річчя з дня народження / Ред. упор. І. Чупашко. – Львів: ЛНМА ім. М. Лисенка, 2009. – С. 145–147.

Гавьюк-Шеремет Е. Произведения Мыколы Лысенка в исполнительской и педагогической деятельности Марии Крушельницкой. В статье рассматривается место и роль фортепианного творчества Николая Лысенко, функционирования его музыки в современном культурном пространстве Украины. В частности, подход Марии Крушельницкой к интерпретации произведений композитора, особенности ее исполнительского прочтения. Освещаются ее взгляды на творчество Николая Лысенко.

Ключевые слова: украинская фортепианная музыка, Мыкола Лысенко, фортепианное исполнительство, педагогика, Мария Крушельницкая, интерпретация.

Haviuk-Sheremet O. Works by Mykola Lysenko in performing and teaching activities Maria Krushelnytska. This article is devoted to the position and the leading role of Mykola Lysenko as one of the founders of Ukrainian classical music, especially piano music, and the functioning of his musical heritage in the Ukrainian modern cultural area.

Mykola Lysenko was a highly-educated man, studied at Leipzig and Petersburg Conservatories. He is often called «The Hetman of Ukrainian musical art». He himself was a brilliant composer and a pianist. His refined taste in composing music and his masterly performance were always at the highest level. He gave a lot of concerts in many European, Russian and Ukrainian cities and they were always of great success. Mykola Lysenko produced a series of piano masterpieces based on Ukrainian folk songs. He collected more than seven hundred folk songs during his lifetime. His first seven piano pieces of music were devoted to his muse, his first wife, who was Irish by origin.

A great part of the article is dealt with the artistic approach of a famous pianist Maria Krushelnytska to the interpretations of the musical texts by the outstanding composer and the peculiarities of her performing. Continuing the tradition of Lysenko and his followers clearly manifested in concerts and educational activities of Maria Krushelnytska. In her interpretation of the composer's works, especially miniatures are particularly sincerity, warmth, heat, because of the peculiarities of national mentality. Even masterly composition devoid of surface gloss and pathos, all reading Lysenko's texts this feature pianist deep and substantial, noble emotions. Born in Eastern Ukraine, she has been living all her music life in Western Ukraine working at Lviv Mykola Lysenko National Academy of music. Starting from the first concert performances she actively includes works by Ukrainian composers in their programs. This interest in Ukrainian music has become a main direction of her activity in Ukraine. Ukrainian music performed by pianist always with

great joy and love. Her repertoire includes many works by composers such as Lev Revutsky Viktor Kosenko, Nestor Nyzhankivskyi, Stanislav Lyudkevych, Basil Barvinsky, Anatoly Kos-Anatolskyi, including works by Mykola Lysenko, whose music has a special place in her creative work. Her clear views of the musical masterpieces by Mykola Lysenko as well as his personality were always of great importance for the pianist. Thanks to Maria Krushelnytska in particular was perceived and implemented Ukrainian piano music. Her numerous performances and recording it aroused the interest of the public and artists to the great works of Mykola Lysenko and other Ukrainian composers. Better understanding of the performance of Mykola Lysenko's works by Mary Krushelnytska help memories of witnesses who have been at the concert of this famous pianist. These memories are described in detail in the article. The personality of Mykola Lysenko and the melody of his musical compositions have always been very important to Maria Krushelnytska, who is a propagandist of his piano music.

Educational activity of Maria Krushelnytska began 1960 in Lviv Conservatory. From the first steps in the field of teaching piano she paid special attention to the works of national musical heritage. This idea of serving native culture accompanies her lifelong realized not only in performance but also in teaching.

The article elucidates the key principles, main tasks, and a great choice of Lysenko's works for the students rendering. The author pays a good deal of attention how the greatness of Mykola Lysenko influences the teaching and performing activities of this contemporary pianist. The sound analysis of the recordings played by Maria Krushelnytska as well as the comparison of her rendering of Lysenko's music with other musicians playing the same music has been given in the article. It is extremely important because each pianist has his own personal traits and his own manner of performing and mastery this or that piece of music. The principles of comprehension and proper interpretation of his musical compositions are also raised in the article. A special attention is paid to the appreciation of Lysenko's musical heritage for our national musical art as the author of «God Omnipotent, Mighty Creator», «My Testament», written to Taras Shevchenko's words. Mykola Lysenko was a great patriot of Ukraine who created all his music during the years of the total prohibition of everything Ukrainian. His music called upon people to love our motherland and fight for its freedom. The author is sure that his music will inspire a lot of future generations of musicians.

Key words: Ukrainian piano music, Mykola Lysenko, piano performance, teaching, Maria Krushelnytska interpretation.